

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών &
Πολιτισμού
Τμήμα Φωτογραφία και Οπτικοακουστικών Τεχνών

Πτυχιακή Εργασία

«Τα δυτικά»

Συγγραφέας
Αντωνόπουλος
Ιωάννης
16114

Επιβλέπουσα: Νατάσσα Μαρκίδου
Αθήνα, Οκτώβριος 2020

UNIVERSITY OF WEST ATTICA
School of applied arts & culture
Department of Photography and Audiovisual Arts

Diploma Thesis

“West side”

Antonopoulos Ioannis

16114

Supervisor Natassa Markidou

Athens, October 2020

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ / ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Αντωνόπουλος Ιωάννης του Γεωργίου, με αριθμό μητρώου 16114 φοιτητής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της του Τμήματος Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι είμαι κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της εργασίας και πως το ψηφιακό τεκμήριο που καταθέτω αποτελεί την τελική και εγκεκριμένη από την εξεταστική επιτροπή μορφή της. Παραχωρώ στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής το μη αποκλειστικό δικαίωμα δημοσίευσης και διάθεσης της ψηφιακής μορφής της εργασίας μου εντός και εκτός του δικτύου του, μέσω του Ιδρυματικού Αποθετηρίου, με την προϋπόθεση ότι διατίθεται με την άδεια που έχω επιλέξει κατά την ηλεκτρονική κατάθεση. Η Βιβλιοθήκη δεν ασκεί κανενός είδους επιμέλεια στο περιεχόμενο της εργασίας μου και ως δημιουργός αναλαμβάνω πλήρως την ευθύνη του περιεχομένου της.

Περίληψη

Στο πλαίσιο της εργασίας εξετάζεται η περιοχή των δυτικών προαστίων της Αθήνας με επίκεντρο τους δήμους Ιλίου, Πετρούπολεως, Περιστερίου, Αγίων Αναργύρων-Καματερού. Συγκεκριμένα διερευνάται η σχέση των κατοίκων της περιοχής με το τοπίο της ως αποτέλεσμα μιας διαδικασίας υπό διαρκή διαμόρφωση. Εργαλείο σε αυτήν την προσπάθεια ανάγνωσης της πόλης είναι η περιπλάνηση ως μορφή μελέτης. Περπατώντας σε μέρη όπου ο περαστικός ρίχνει φευγαλέες ματιές, ο προσεκτικός παρατηρητής ανακαλύπτει γειτονιές με τις συνήθειες τους, μυστικές γωνιές και πλατείες όπου η νεολαία της περιοχής περνάει τον ελεύθερο χρόνο της. Αρχίζει να ανακαλύπτει πώς το αστικό τοπίο επιδρά στις επιλογές και την προσωπικότητα του ατόμου, αλλά και το αντίστροφο, πώς οι εμπειρίες και οι ανάγκες του ατόμου προβάλλονται στο χώρο, τον καθορίζουν και τον φορτίζουν με νοήματα.

Τα δυτικά προάστια εντάσσονται στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές της Αθήνας ενώ παράλληλα αποτελούν και το πιο πυκνοκατοικημένο τμήμα της, καταλαμβάνοντας σημαντικό ποσοστό της βιομηχανικής ζώνης. Μετά από τη συστηματική φωτογράφιση στην περιοχή τα τελευταία χρόνια μου δημιουργήθηκαν διάφορα ερωτήματα που τίθενται μέσω της εργασίας. Γιατί οι κάτοικοι διαχωρίζονται σύμφωνα με την κοινωνική τους τάξη διαμορφώνοντας κλειστές κοινότητες; Πώς επιλέγουν πού να κατοικήσουν και ποιοι είναι οι περιορισμοί στις επιλογές τους; Ποιες είναι οι διαδικασίες που ευθύνονται για αυτό τον διαχωρισμό; Οι “μη-προνομιούχοι” θα είναι συγκεντρωμένοι πάντα στα ίδια σημεία; Ή οι αστικές αναπλάσεις και η αναζήτηση νέων τόπων για επένδυση συντελούν σε μια ανατίμηση των αξιών γης των παραπάνω περιοχών, εκδιώκοντας για άλλη μια φορά όσους δεν ταιριάζουν στη νέα εικόνα ανάπτυξης;

Summary

The area of the western suburbs of Athens is examined as part of this thesis; in particular the municipalities of Ilion, Petroupoli, Peristeri, Agioi Anargyroi-Kamatero. Specifically, the relationship between locals and landscape is examined as a result of an ongoing process. Through wandering we try to discover and get to know the city. While walking around places where the passer-by just throws a glance at, the attentive observer discovers whole neighborhoods with their everyday life, with secret corners and squares where the youth of the area spends its free time. He / She begins to discover not only how the urban landscape affects people's choices and personality, but also how individual experiences and needs are reflected in territory; determining it and giving out meanings.

The western suburbs are considered to be among the most deprived areas of Athens and constitute the most densely populated part of the city, forming at the same time a significant industrial area. After having taken photos on a regular basis in the exact area for some years, we have come up with various questions that are discussed in our thesis: Why are residents divided according to their social class and are obliged to live in closed communities? How do they choose where to live and which are the restrictions they come across? Which procedures are responsible for this segregation? Will the "non-privileged" always be concentrated in the same places? Or shall urban renewal and real estate investments redefine the land values, expelling once again those who do not fit into the new development model?

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	8
2. Ιστορική αναδρομή	9
2.1 Δημογραφική εξέλιξη 1920-1940	11
2.2 Η τοπική οικονομία προπολεμικά και η εσωτερική μετανάστευση των δεκαετιών 1950-1970	13
3. Περιπλάνηση στα όρια της πόλης.....	16
3.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της περιπλάνησης στην πόλη.....	17
3.3 Το σύγχρονο αστικό τοπίο των δυτικών προαστίων	21
3.4 Ζώντας στα δυτικά προάστια, οι άνθρωποι	23
4. Συμπέρασμα	27
5. Βιβλιογραφία	29
6. Παράρτημα.....	29

1. Εισαγωγή

Η μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας παρουσιάζει ακραίες αντιθέσεις διαμορφώνοντας μία πόλη που ακροβατεί ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον. Τα όριά της συνεχώς επεκτείνονται εγκολπώνοντας νέες περιοχές οικιστικής ανάπτυξης διαφορετικές μεταξύ τους. Συχνά παρατηρείται η κατασκευή ενός δίπολου όπου στη μια μεριά τοποθετείται η ασφαλής και "όμορφη" περιοχή και από την άλλη η επικίνδυνη και "άσχημη", κάτι που δεν μπορεί παρά να αναπαράγει προκατασκευασμένες αντιλήψεις και για τους κατοίκους των περιοχών αυτών. Παράλληλα, χωρικοί διαχωρισμοί, όπως βόρεια/δυτικά προάστια, στο φαντασιακό πολλών διαιωνίζουν συμπαραδηλώσεις στερεοτυπικών συμπεριφορών, αντιλήψεων και χαρακτηριστικών.

Η δομή της πόλης αποτελεί μεταφορά της σύνθετης μορφής που παίρνουν οι κοινωνικές σχέσεις στον χώρο. Οι πόλεις μπορούν να κατανοηθούν μόνο σε σχέση με το ιστορικό, πολιτισμικό και οικονομικό τους πλαίσιο και βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση με τον χώρο γύρω τους. Με μια πιο προσεκτική ματιά στον αστικό ιστό της κάθε περιοχής και με γνώμονα πως αυτή έχει διαμορφωθεί σε βάθος χρόνου μπορούμε να παρατηρήσουμε σημεία εκ διαμέτρου αντίθετα μεταξύ τους. Για παράδειγμα νεόχτιστες, μοντέρνες πολυκατοικίες να συμβιώνουν ένα τετράγωνο πιο κάτω με σπίτια παράγκες.

Οι Άγιοι Ανάργυροι, το Καματερό, το Ίλιον, η Πετρούπολη είναι κάποιες από τις περιοχές που διαμορφώνουν τη μητροπολιτική οντότητα της Αθήνας. Η θέση των δημοτικών ορίων φέρεται να συμβάλλει στον προσδιορισμό της οικονομικής κατάστασης των κατοίκων. Επιπλέον, η απόσταση από το κέντρο εμφανίζεται, ως σημαντικός παράγοντας της ποιότητας ζωής λόγω της πρόσβασης σε ευκαιρίες και υπηρεσίες όπως εμπορικά καταστήματα, καλά σχολεία, πάρκα. Οι συνοικίες των περιοχών αυτών έχουν τη δική τους ζωή και ταυτότητα γύρω από τις τοπικές πλατείες και τα σημεία αναφοράς κάθε γειτονιάς. Γειτονίες και κοινότητες δημιουργούνται, συντηρούνται και μεταβάλλονται κάτι που αποδεικνύει ότι μία πόλη είναι ένας ζωντανός οργανισμός.

2. Ιστορική αναδρομή

Βασικό χαρακτηριστικό των αρχών του 20ού αιώνα αποτελεί η αύξηση του πληθυσμού της Αθήνας. Σύμφωνα με την Μπουρνόβα (2016, σελ. 23) την περίοδο του Μεσοπολέμου ο αστικός πληθυσμός όλης της χώρας σχεδόν διπλασιάστηκε. Στην απογραφή του 1951 οι πόλεις συγκέντρωσαν ολοένα και περισσότερους κατοίκους ως συνέπεια των μετακινήσεων κατά τη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου. Μετά το 1960, άλλο ένα χαρακτηριστικό που μεταβλήθηκε από την αυξανόμενη αστική ανάπτυξη ήταν η αγροτική φυσιογνωμία της χώρας.

Η Δυτική Αθήνα, αποτελεί μια γεωγραφική και αστική ενότητα που εκτείνεται από Βορειοδυτικά έως Δυτικά του Λεκανοπεδίου. Σύμφωνα με τους (Μηλιώνης-Μανάρα & Ράππη, (2018, σελ. 24) καλύπτει μια έκταση 7.005 εκταρίων και ο σημερινός πληθυσμός της ανέρχεται σε 600.000 κατοίκους. Αποτελείται από τους Δήμους: Αγίας Βαρβάρας, Αγίων Αναργύρων-Καματερού, Αιγάλεω, Ιλίου, Περιστερίου, Πετρούπολης, Φυλής και Χαϊδαρίου. (<https://home.asda.gr/>)

Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 24) κατά την αρχαιότητα ο Δήμος Χολαργού, ιδιαίτερη πατρίδα του στρατηγού Περικλή, βρισκόταν στην περιοχή του σημερινού Δήμου Ιλίου. Η προστασία του φυσικού τοπίου είχε εξέχουσα σημασία στην περιοχή. Η επιγραφή του Απόλλωνα του Εριθασέου, ένα σημαντικό αρχαιολογικό εύρημα του 4ου π.Χ. αιώνα στο χώρο του σημερινού Πάρκου «Αντώνης Τρίτσης», αποτελεί μαρτυρία για τις οικολογικές ευαισθησίες των αρχαίων κατοίκων της περιοχής.¹

---

¹ Θεοί Οι ιερέας του Απόλλωνα του Εριθασέου διακηρύσσει για καλό το δικό του, των δημοτών και του δήμου των Αθηναίων και απαγορεύει την κοπή δέντρων, τη μεταφορά ξύλων χλωρών ή ξερών κλαδιών και πεσμένων φύλλων από το ιερό του Απόλλωνα. Αν κάποιος συλληφθεί να κόβει ή να μεταφέρει από το ιερό κάτι από αυτά, αν είναι δούλος να μαστιγωθεί πενήντα φορές και ο ιερέας να παραδώσει τον ίδιο και το όνομα του κυρίου του στον άρχοντα βασιλέα και στη βουλή σύμφωνα με το ψήφισμα της βουλής και του δήμου των Αθηναίων.

Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 9) νεότερη ιστορία του Ιλίου ξεκινά με τη δημιουργία οικισμού στα μέσα του 19ου αιώνα, με κομβικά σημεία το πρώτο οργανωμένο αγρόκτημα στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας στον Πύργο της Βασιλίσσης. Η εφαρμογή ενός πρότυπου ρυμοτομικού σχεδίου πόλης (1858), του πρώτου στην αθηναϊκή περιφέρεια, το οποίο στηρίχθηκε στο Ιπποδάμειο σύστημα, καθώς και ο πρώτος ελληνικός ραδιοφωνικός σταθμός (1938), με σήμα πανελληνίας και παγκόσμιας εμβέλειας αποτελούν σημαντικούς σταθμούς στην ιστορία της πόλης.

Πύργος Βασιλίσσης

Κυρίαρχο ορόσημο της περιοχής αποτελεί ο Πύργος Βασιλίσσης. Σύμφωνα με τον Κουτσαβλή (Ανακτήθηκε 20/08/2021 από ULR <https://www.pyrgosvasilissis.gr/the-tower/history/>) το 1854 εγκαινιάστηκε η βασιλική έπαυλη με το μεγάλο αγρόκτημα και πυργάκι, έξω από τη μικρή Αθήνα των 30.000 κατοίκων. Οι αγρότες του νεοσύστατου κράτους θα μπορούσαν να εκπαιδευτούν, ερχόμενοι σε επαφή με προηγμένης τεχνολογίας γεωργικά εργαλεία και καλλιεργητικά συστήματα, σύγχρονα μέσα και μεθόδους για την ανάπτυξη γεωργοκτηνοτροφικών δραστηριοτήτων, ευγενείς ποικιλίες σπόρων και επιλεγμένες ράτσες παραγωγικών ζώων. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 42) το βασιλικό ζεύγος δεν ήλθε μόνο στα Κάτω Λιόσια. Τους ακολούθησε μια διμοιρία από συμβουλάτορες και παρατρεχάμενους, πολλοί έσπευσαν να φτιάξουν τα αρχοντικά τους μέσα στο χωριό, όπως ο Έλληνας υπασπιστής του Όθωνα, και ο πρόεδρος της Βουλής αλλά και Βαυαροί όπως ο αρχίατρος του φιλάσθενου Όθωνα.

Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 43) η δημιουργία του βασιλικού αγροκτήματος, 2.500 στρεμμάτων, αποτέλεσε κίνητρο για την εγκατάσταση και άλλων οικογενειών στην περιοχή. Οι απέραντες εκτάσεις έπρεπε να καλλιεργηθούν, τα υποστατικά και τα ζώα χρειάζονταν φροντίδα. Γι' αυτό τον σκοπό τη δεκαετία 1850-1860, άλλες 25 με 30 οικογένειες ήλθαν από διάφορα μέρη στα Κάτω Λιόσια με σκοπό να εργαστούν σε αυτό. Οι υπεύθυνοι του αγροκτήματος για να δελεάσουν τους νεοφερμένους εργάτες κατασκεύασαν μικρές πετρόχτιστες κατοικίες για την στέγασή τους. Οι οικογένειες που ήλθαν κατά την περίοδο λειτουργίας του βασιλικού αγροκτήματος (1851-1862) υπερδιπλασίασαν τον πληθυσμό του χωριού, που στο εξής αναφέρεται ως Νέα Λιόσια.

2.1 Δημογραφική εξέλιξη 1920-1940

Μετά τη Μικρασιατική εκστρατεία περίπου 280.000 πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 59) τα προβλήματα που προέκυψαν ήταν πολλά και έντονα, κυρίως όσον αφορά την στέγασή τους, και για την αντιμετώπισή τους ιδρύθηκαν επίσημοι κρατικοί φορείς, όπως η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων. Γύρω και μέσα στην Αθήνα δημιουργήθηκαν 42 χώροι οργανωμένης εγκατάστασης προσφύγων και τα επόμενα χρόνια συστάθηκαν στο Λεκανοπέδιο πολλοί δήμοι και κοινότητες με αμιγώς προσφυγικό πληθυσμό.

Στις αρχές του 1923, Νεοφωκαείς πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν προσωρινά σε σκηνές δίπλα στις σιδηροδρομικές γραμμές, απέναντι από τη Στρατιωτική Εφορεία των Αγίων Αναργύρων. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 60) στα δυτικά προάστια της Αθήνας, οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κατά μήκος του Κηφισού ποταμού, στις βιομηχανικές περιοχές όπου υπήρχαν πολλά υφαντουργεία, μεταξουργεία και άλλες βιομηχανίες που δημιουργούσαν την εικόνα μιας ζώνης με πρωτόγνωρη βιομηχανική δραστηριότητα, ενός «αθηναϊκού Μάντσεστερ», όπως το αποτύπωσαν οι χρονικογράφοι της εποχής. Στις

βιομηχανίες αυτές βρήκαν δουλειά για να επιβιώσουν, αφού τα βοηθήματα από το κράτος και φιλανθρωπικά συστήματα δεν θα διαρκούσαν για πάντα. Στα Νέα Λιόσια που τότε ζούσαν περίπου 1.300 κάτοικοι, η εγκατάσταση των λίγων προσφυγικών οικογενειών έγινε σε διάστημα μερικών ετών και όχι μέσα σε λίγες εβδομάδες, όποτε και η διαμονή τους στην περιοχή θεωρήθηκε περισσότερο ομαλή και με λιγότερες συγκρούσεις.

Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 122) η αύξηση του πληθυσμού στα Νέα Λιόσια τη δεκαετία 1940-1950 ήταν της τάξεως του 37,2% χαμηλότερη από όλες τις άλλες περιοχές της δυτικής Αθήνας, και ιδιαίτερα από αυτές που βρίσκονται κοντά στη βιομηχανική ζώνη του Κηφισού. Η εσωτερική μετανάστευση στην περιοχή του σημερινού Ιλίου δεν είχε πάρει ακόμη τους ανεξέλεγκτους ρυθμούς της επόμενης δεκαετίας.

Το Περιστέρι και το Αιγάλεω ήταν από τις περιοχές που υποδέχθηκαν το πρώτο κύμα των εσωτερικών μεταναστών, στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 122) οι περισσότεροι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα χωριά τους είτε για να ξεφύγουν από τις κλειστές κοινωνίες της επαρχίας είτε για να κάνουν μια νέα αρχή, κάπου που δεν τους ξέρει κανείς, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του εμφυλίου πολέμου και των διώξεων που επακολούθησαν. Ωστόσο, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας πρέπει να υπήρξε ο οικονομικός μαρασμός της υπαίθρου σε σημείο που η φυγή στην πόλη φάνταζε η μόνη εναλλακτική λύση για την επιβίωση.

Είναι ευρέως γνωστό πως η ιστορία του Περιστερίου, είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορία των μικρασιατών που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Το 1920 έχει 123 κατοίκους και το 1928 μετά την εγκατάσταση των προσφύγων ο πληθυσμός της περιοχής έφτασε τους 7.268 κατοίκους. Εδώ μεγαλώνουν τα παιδιά που αργότερα θα τροφοδοτήσουν με εργατικό δυναμικό τα εργοστάσια που κτίζονται κατά μήκος του Κηφισού. Το 1932 λειτουργεί το λιγνιτωρυχείο που απασχολεί 800 περίπου εργάτες και το 1936 το εργοστάσιο του Λαναρά που απασχολεί

2.500 εργάτες. (Περιστέρι – μια πόλη με ιστορία, 2013 http://ergatikilesxiperisteriou.blogspot.com/2013/04/blog-post_109.html)

Τη δεκαετία του 1940 δραστηριοποιήθηκαν πολλές αντιστασιακές οργανώσεις στην περιοχή. Το Ε.Α.Μ. και ο ΕΛΑΣ ήταν σε κάθε σπίτι, σε κάθε εργατική συνοικία, σε κάθε εργοστάσιο. Εδώ ήταν και το στρατηγείο της Ο.Π.Λ.Α. Το Γενάρη του 1945 έγινε η έκθεση ακρωτηριασμένων πτωμάτων που υποτίθεται ότι ήταν αιχμάλωτοι του ΕΛΑΣ. Αντιπροσωπεία των Βρετανικών εργατικών συνδικάτων έκανε μια δυσφημιστική για τον ΕΛΑΣ έκθεση. Τελικά αποκαλύφθηκε ότι η ιστορία αυτή ήταν μια σκευωρία των ταγμάτων ασφαλείας για να δικαιολογήσουν την τρομοκρατία της εποχής. (Περιστέρι – μια πόλη με ιστορία 2013 http://ergatikilesxiperisteriou.blogspot.com/2013/04/blog-post_109.html)

Μεταπολεμικά, το Περιστέρι γνώρισε μια τεράστια πληθυσμιακή έκρηξη, ανάλογη πολλών προαστίων της Αθήνας με την εγκατάσταση αυτή τη φορά εσωτερικών μεταναστών. Δίπλα στο ποτάμι χτίζονται νέα εργοστάσια.

2.2 Η τοπική οικονομία προπολεμικά και η εσωτερική μετανάστευση των δεκαετιών 1950-1970

Από τις πρώτες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα εκατοντάδες στρέμματα της αγροτικής περιοχής των Νέων Λιοσίων, ιδιαίτερα κατά μήκος του ρέματος της Φλέβας, καλύπτονταν από λαχανόκηπους. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 123) εκείνη την περίοδο, οι λαχανόκηποι των Νέων Λιοσίων, των Σεπολίων, της Κολοκυνθούς, της Αγίας Άννας, του Βοτανικού, του Μοσχάτου, του Ρέντη, αλλά και βορειότερα, των Κουκουβάουνων, του Μενιδίου, του Αμαρουσίου καθώς και τα βουστάσια της περιοχής υπήρξαν σωτήρια για την επιβίωση των κατοίκων της πρωτεύουσας κατά την περίοδο της κατοχής.

Καθώς οι εικόνες του Εμφυλίου ξεμακραίνουν, η νέα δεκαετία μπαίνει γεμάτη υποσχέσεις, ελπίδες και προσδοκίες. Η εικόνα της πολλά υποσχόμενης πρωτεύουσας λειτουργεί καταλυτικά στη συνείδηση όσων έρχονται στη μεγάλη πόλη για να κάνουν πραγματικότητα το αθηναϊκό όνειρο. Η Αθήνα έγινε το

μεγάλο χωνευτήρι των εσωτερικών μεταναστών που έφθαναν σε αυτήν κατά εκατοντάδες χιλιάδες από κάθε γωνιά της χώρας. Πολλοί έφυγαν από το χωριό και από αυτούς που έμειναν, ο ένας προσπαθούσε να πείσει τον άλλον να διώξει τις αναστολές και να ακολουθήσει κι αυτός το ρεύμα της εσωτερικής μετανάστευσης (Μηλιώνης κ.α, 2018, σελ. 122). «Ο Δήμος Ιλίου παρουσίασε αλματώδη δημογραφική εξέλιξη μεταπολεμικά, καθώς δέχθηκε το μεγαλύτερο κύμα εσωτερικών μεταναστών, με τον πληθυσμό του να σημειώνει τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση σε ολόκληρο το Λεκανοπέδιο, που αγγίζει το 450%». (Μηλιώνης κ.α, 2018, σελ. 9)

Συγκεκριμένα, ο πληθυσμός των Νέων Λιοσίων τη μεταπολεμική εικοσαετία 1951-1971 υπερδεκαπλασιάστηκε φθάνοντας τον αριθμό των 60.000 νέων κατοίκων μέσα σε μια 20ετία. Οι αριθμοί δεν δείχνουν το πραγματικό μέγεθος της εσωτερικής μετανάστευσης, αφού, τότε, πολλοί νέοι κάτοικοι την ημέρα της απογραφής επέστρεφαν και απογράφονταν στα χωριά τους για διάφορους λόγους, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να κρατήσουν τον δεσμό με τις πατρογονικές εστίες. Η δημοτική αρχή του Δήμου Ιλίου παλαιότερα είχε υποστηρίξει πως «ο πληθυσμός της πόλης στις αρχές της δεκαετίας του 1970 άγγιζε τις 65.000. Αυτό σημαίνει ότι την εικοσαετία 1950-1970 χτιζόταν κάθε χρόνο μια κωμόπολη 3.000 κατοίκων μέσα στα διοικητικά όρια του Δήμου Ιλίου». (Μηλιώνης κ.α, 2018, σελ. 126) Με την οικοπεδοποίηση των αγρών και την εγκατάσταση δεκάδων χιλιάδων νέων οικιστών, εκτάσεις αμιγώς αγροτικές μέχρι προ ολίγων ετών μετατρέπονται σε πολυάνθρωπες συνοικίες.

Στο νέο περιβάλλον κάθε είδους αγροτική δραστηριότητα, είτε πρόκειται για διερχόμενους προβατοτρόφους είτε για βουστασιακές μονάδες, χοιροστάσια, ορνιθώνες κ.λπ., χαρακτηρίζεται αναχρονιστική. Η ύπαρξή τους είναι ανεπιθύμητη. Οι νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες επιβάλλονται σαρωτικά σε όσους δεν εννοούν να παραιτηθούν από συνήθειες, βιώματα και εμπειρίες που συνδέονται με αξίες, στάσεις και πρότυπα ζωής του παρελθόντος. Πολλοί από αυτούς συνέχισαν έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1980 να βγάζουν τα

πρόβατά τους για βοσκή στην περιοχή της Ραδιοφωνίας ανάμεσα σε τριώροφα πλέγματα οικοπέδων, συνεργεία, βιοτεχνίες και μάντρες οικοδομικών υλικών στην περιοχή της Ραδιοφωνίας. (Μηλιώνης κ.α, 2018, σελ. 126) Από προσωπικές μαρτυρίες γνωρίζουμε, ότι ακόμα και στα μέσα της δεκαετίας του 1970, κάτοικοι της περιοχής ντύνονταν με παραδοσιακές ενδυμασίες.

Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 194) «Όταν ο πληθυσμός μιας μικρής πόλης δεκαπλασιάζεται μέσα σε είκοσι χρόνια, όταν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των νεοφερμένων κατοίκων της διαφέρουν πολύ από αυτά των «γηγενών», τότε είναι αναμενόμενο αυτές οι αντιθέσεις να αποτυπώνονται στον αστικό ιστό της πόλης. Χαμηλοτάβανα σπιτάκια εργατικών οικογενειών δίπλα σε παλιά αρχοντικά, νεόδμητα κτίρια δίπλα σε βοσκοτόπια.

3. Περιπλάνηση στα όρια της πόλης

Η δυναμική της κάθε πόλης λειτουργεί ως καμβάς πάνω στον οποίο απεικονίζονται οι ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικοπολιτικές συνθήκες διαμορφώνοντας το περιβάλλον που δραστηριοποιείται ο ανθρώπινος παράγοντας. Το μωσαϊκό της πόλης δημιουργείται από τις εναλλασσόμενες εικόνες της καθημερινής ζωής συνθέτοντας την αστική εμπειρία. Η περιπλάνηση ως εργαλείο εμπλοκής με την πόλη, ενέχει εκ των πραγμάτων έναν υποκειμενικό παράγοντα. Ο κάθε περιπλανώμενος μεταφράζει και αποκωδικοποιεί τα όσα αντιλαμβάνεται γύρω του, σύμφωνα με τις δικές του εμπειρίες και αντιλήψεις. Σύμφωνα με τον Roland Barthes, (Stallabras, 2018 σελ. 58) «Η πόλη είναι ένα πλαίσιο λόγου, και αυτό το πλαίσιο είναι ουσιαστικά μια γλώσσα: η πόλη μιλά στους κατοίκους της, εμείς μιλάμε στην πόλη μας, την πόλη όπου βρισκόμαστε, απλά κατοικώντας την, διασχίζοντας την, κοιτώντας την».

Πολλοί μελετητές ενδιαφέρθηκαν για να δώσουν έναν ορισμό της πόλης που να αποτυπώνει με σαφήνεια τις αλλαγές που διαδραματίζονται διαχρονικά σε αυτές. Σύμφωνα με τον Piniol,(2000, σελ. 21) «Όλες οι έρευνες της αστικής ανάπτυξης προσκρούουν στον ορισμό της πόλης και του αστικού πληθυσμού. Η πόλη κάποτε οριζόταν από τα τείχη της. Το 1679 η πόλη ορίζεται ως χώρος γεμάτος κατοικίες, κλεισμένος με αναχώματα και τάφρο ή από τείχη και τάφρο» Στη συνέχεια και για χάρη της οικονομικής μεγέθυνσης τα τείχη εγκαταλείφθηκαν μέχρι του σημείου να αποτελούν έναν χώρο για περίπατο με καφέ κατά μήκος τους. Από αυτό μάλιστα δημιουργείται και η έννοια του δρόμου ως μέρος περιπάτου. (Piniol, 2000, σελ. 21)

Τον 19ο αιώνα τα όρια της Αθήνας ήταν διακριτά. Σήμερα τα όρια μετακινούνται ολοένα και παραέξω, «η πόλη δεν περικλείεται πουθενά και είναι ασαφές τι ακριβώς περικλείει. Η διόγκωσή της είναι μια προϊούσα αποσάθρωση. Η Αθήνα ζει τη σύγχυση της εσχατίας της, η οποία συμπίπτει με την τελεσίδικη αποχώρηση της» (Σινιόσογλου, 2019, σελ.15). Στην άκρη της πόλης όμως,

κανείς πλέον δεν θέλει να περιηγηθεί, δεν έχει άλλωστε να κάνει κάτι εκεί, τα όρια είναι "αφιλόξενα". Όπως αναρωτιέται ο Σινιοσόγλου (2019, σελ. 10) «άραγε βρίσκεται ο τόπος σε φάση οικοδόμησης ή αποδρομής; Πυκνώνει ή καταλύεται, δυναμώνει ή ασθενεί; Αυτός ο τόπος είναι άπλαστος και ο φλανέρ απάνω του ένα ξένο σώμα».

3.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της περιπλάνησης στην πόλη

Πλάνητας και Περιπλάνηση

Κομβικό σημείο στις θεωρητικές προσεγγίσεις της περιπλάνησης στην πόλη αποτελεί αδιαμφισβήτητα ο όρος **flaneur**. Τον **flaneur** εισήγαγε ο Baudelaire στα μέσα του 19ου αιώνα. Σύμφωνα με την Παπαχρήστου, (2019, σελ.18) ο flaneur είναι «ένας θεατής της μοντέρνας ζωής, ο απόλυτος κάτοικος της πόλης, ο οποίος αναμιγνύεται με το πλήθος, συλλέγει εικόνες και ιστορίες και τα μελετά επιστρέφοντας στο εργαστήρι του. Για αυτόν μια έξοδος στην πόλη είναι απρογραμματίστη, χωρίς συγκεκριμένη πορεία, αλλά πάντα αποφέρει καρπούς». Ο Γερμανός φιλόσοφος, Walter Benjamin, θεωρεί πως ο flaneur είναι ένας εξερευνητής της πόλης που αναζητά να ξεδιπλώσει κάθε κρυμμένο μυστικό της. «Μέσα στο πλήθος της μητρόπολης αναζητά την έμπνευση. Βρίσκεται μέσα και έξω από το πλήθος, γοητευμένος από τη φαντασμαγορία του μόνου αλλά και μόνος μέσα στο πλήθος». (Παπαχρήστου, 2019, σελ.25)

Ο flaneur αποζητά την ειδεχθή πλευρά της πόλης, τα μέρη που πολλοί θεωρούν αποκρουστικά και χωρίς κανένα ενδιαφέρον. Προσπαθεί να ανακαλύψει όσα βρίσκονται κάτω από την αστραφτερή επιφάνεια της πόλης. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε σε έναν από τους πρώτους φωτογράφους δρόμου. Ο Eugene Atget, φωτογραφίζει το Παρίσι υπό εξαφάνιση, αποτυπώνοντας τη γαλλική πρωτεύουσα πριν κατεδαφιστεί και ανοικοδομηθεί σύμφωνα με τα νέα πολεοδομικά σχέδια που υλοποίησε ο βαρόνος Georges-Eugène Haussmann που άλλαξαν ριζικά τη φυσιογνωμία της. Ο Atget αποτυπώνει τα ανεπίσημα πρόσωπα της πόλης. Αυτό που χαρακτηρίζει τον flaneur «είναι η ικανότητά να

βλέπει την πόλη, σαν να ήταν η πρώτη φορά που τη αντικρίζει. Δεν υπάρχει γύρω του κάτι που δεν αξίζει να δει. Όλα είναι εν δυνάμει αντικείμενα προς φωτογράφιση, από το πιο αδιάφορο μέχρι το πιο ασυνήθιστο». (Βλάχου Χριστίνα, Γκανούρη Πολυξένη & Σκάγιαννη Μαρία 2016, σελ. 35)

Μεταπολεμικά, η φιγούρα του flaneur δίνει την σκυτάλη στη διαδικασία της αστικής περιπλάνησης, της flânerie. «Κάπως έτσι, η θεωρία της περιπλάνησης που ορίστηκε από τον Baudelaire, ταξιδεύει στο χρόνο, περνά στα χέρια των πρωτοπόρων Dada, των Σουρεαλιστών και της Internationale Situationniste, προσαρμόζεται στις πρακτικές τους και μετατρέπεται σε κύριο εργαλείο εξερεύνησης και παρατήρησης της πόλης». (Βλάχου Χριστίνα, κ.α. 2016, σελ. 25)

Μέσα από τη διαδικασία της **dérive** προκύπτει «η παραγωγή ψυχογεωγραφικών χαρτών που αποτυπώνουν την επίδραση που έχει η πόλη στα άτομα που την ανακαλύπτουν. Δεν πρόκειται για πραγματικούς χάρτες, αλλά για υποκειμενικές καταγραφές του ψυχογεωγραφικού ανάγλυφου της πόλης, όπως έχουν προκύψει από τη βιωματική εμπειρία της περιπλάνησης». (Παπαχρήστου, 2019, σελ.110)
Τα μέλη της Internationale Situationniste επιτίθενται στην καπιταλιστική εκμετάλλευση και θέλουν να βάλουν στο επίκεντρο του σχεδιασμού της πόλης του μέλλοντος την κριτική σκέψη, τον αυθορμητισμό και το παιχνίδι.

Η περιπλάνηση με τον τρόπο που αποδόθηκε από τον Benjamin, αλλά και από τους Καταστασιακούς στοχεύει στην ικανότητα του περιπατητή να χάνεται στην πόλη απαλλαγμένος από χρονικές δεσμεύσεις. Βέβαια και οι δύο προσεγγίσεις αντικατοπτρίζουν την εποχή τους. Ο flaneur προσπαθεί να αποκωδικοποιήσει τις ραγδαίες εξελίξεις της βιομηχανικής επανάστασης και οι ανατρεπτικές ιδέες των δευτέρων αποκρυσταλλώνουν τα κινήματα της δεκαετίας 1960-1970.

Η περίπτωση των Wrights and Sites

Μια πιο σύγχρονη προσέγγιση για την περιπλάνηση έχει διατυπώσει η ομάδα των Wrights and Sites, η οποία αποτελείται από τέσσερις Βρετανούς καλλιτέχνες που ορίζουν τους εαυτούς τους ως «ενεργητικούς περιπατητές, ως ερευνητές της πόλης». (Αυγητίδου (2019) www.teetkm.gr/to-περπάτημα-στην-πόλη-ως-πρακτική-και/) Το λογοπαίγνιο με το όνομα τους, ο συνδυασμός δηλαδή της λέξης write (γράφω), όμοιας ηχητικά με τη λέξη right (δικαίωμα), παραπέμπει στη φράση «δικαίωμα στην πόλη». Το 2003 θα δημοσιεύσουν τον Οδηγό Παραπλάνησης στο Exeter, τον τόπο κατοικίας τους. Ακολουθεί το 2006 ο Οδηγός Παραπλάνησης για Οπουδήποτε. Σύμφωνα με τους ίδιους πρόκειται για μία πρόταση «να εξερευνήσουμε το ανοίκειο ακόμη και σε μέρη που γνωρίζουμε καλά». (Αυγητίδου (2019) www.teetkm.gr/to-περπάτημα-στην-πόλη-ως-πρακτική-και/) Το κάλεσμά τους για «ενεργούς θεατές ως ερευνητές της πόλης» είναι ανάλογο του καλέσματος των Καταστασιακών για παίκτες σε αντιδιαστολή με τους θεατές της κοινωνίας του θεάματος. Καλούν τον απλό περιπατητή και θεατή να γίνει διασκεδαστής, κουκλοπαίχτης, αρχαιολόγος, μούσα και αργόσχολος. Οι οδηγίες τους θυμίζουν performance, όπως το ν' ακολουθήσει κανείς το ρυθμό περπατήματος άλλων περιπατητών ή να εφεύρει μικρές χορευτικές κινήσεις σε στάσεις λεωφορείων. Για την ομάδα αυτή, ο ίδιος ο περίπατος αποτελεί μια δημιουργική πράξη. Υποστηρίζουν επίσης μια στοχαστική σχέση με την πόλη. Το γεγονός, δηλαδή, πως η πόλη επιδρά στους περιπατητές όσο και αυτοί επιδρούν πάνω της. Υποστηρίζουν πως η πόλη υπάρχει σε διάφορα επίπεδα, τα οποία εμπεριέχουν προσωπικές, κοινωνικο-πολιτικές, ιστορικές και μυθικές αφηγήσεις, και με τον τρόπο αυτό επιδρούν στη μυθογεωγραφία της. (Αυγητίδου (2019) www.teetkm.gr/to-περπάτημα-στην-πόλη-ως-πρακτική-και/)

Η ανάγνωση του αστικού τοπίου

Ένας θεωρητικός που ασχολήθηκε με την περιπλάνηση, είναι ο Michel De Certeau. Σύμφωνα με την Παπαχρήστου, (2019, σελ.59) θεωρεί την πρακτική του περπατήματος «μια πρωταρχική μορφή εμπειρίας της πόλης. Μια στρατηγική ανάγνωσης του χώρου, όπου τα σώματα των περιπατητών ακολουθούν τα σημεία γραφής στο αστικό κείμενο, το οποίο οι ίδιοι γράφουν χωρίς να μπορούν να το διαβάσουν». Τον ενδιαφέρει πώς οι συνηθισμένοι άνθρωποι κινούνται στον χώρο, ποιες διαδρομές επιλέγουν, πώς αλλάζουν στην πράξη τα πολεοδομικά σχέδια, πώς υποβιβάζουν ορισμένους τόπους στην αφάνεια και άλλους τους αποθεώνουν. Η δυναμική αυτή διαδικασία, η πολυσχιδής ανθρώπινη εμπειρία είναι σχεδόν αδύνατο να αποτυπωθεί στους συμβατικούς χάρτες. Εν κατακλείδι, «το περπάτημα παρομοιάζεται από τον De Certeau, τόσο με τη γραφή όσο και με την ομιλία. Με τον ίδιο τρόπο που η ομιλία αποτελεί την ηχητική πραγμάτωση της γλώσσας, έτσι και το περπάτημα αποτελεί τη χωρική πραγμάτωση ενός τόπου». (Παπαχρήστου, 2019, σελ.60)

Η νοητική εικόνα της πόλης

Ο Αμερικανός πολεοδόμος και συγγραφέας Kevin Lynch αναζητά την εικόνα, την εντύπωση που μια πόλη δημιουργεί. Προσπαθεί να αποκωδικοποιήσει με έναν αρκετά οργανωμένο και δομημένο τρόπο τον πλούτο πληροφοριών της αστικής εμπειρίας. Έχοντας ως αφετηρία τη βιωματική εμπειρία, εστιάζει στα φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου και προσπαθεί να δημιουργήσει την νοητική εικόνα και τον γνωστικό χάρτη της πόλης. Ο Lynch εισάγει τους όρους «εικονικότητα» (imageability) που είναι η ικανότητα να δημιουργεί ένας τόπος έντονες εικόνες και να προσφέρει ικανοποίηση στα άτομα. Μια πόλη με εξαιρετική εικόνα (imageable city) είναι καλοσχηματισμένη, ξεχωριστή και αξιοσημείωτη. Προκαλεί τον παρατηρητή για περαιτέρω προσοχή. Μια τέτοια πόλη θα μπορούσε με την πάροδο του χρόνου να είναι υπόδειγμα υψηλής συνέχειας με πολλά ξεχωριστά μέρη σαφώς αλληλένδετα. (Παπαχρήστου, 2019, σελ.79)

Επιπλέον, εισάγει τον όρο αναγνωσιμότητα (legibility), δηλαδή, την ευκολία αποκωδικοποίησης των πληροφοριών που μια πόλη εκπέμπει, το ευανάγνωστο αστικό της τοπίο. Σε αυτήν την κατεύθυνση συνηγορεί η δημιουργία ενός οργανωμένου συστήματος. Όποιες μικρές παρεκκλίσεις είναι επιθυμητές μόνο και μόνο για να διατηρήσουν αμείωτο το ενδιαφέρον. Η νοητική εικόνα, επομένως σχηματίζεται από την εικονικότητα του περιβάλλοντος. Μια καλή περιβαλλοντική εικόνα δίνει σε αυτόν που την κατέχει μια σημαντική αίσθηση συναισθηματικής ασφάλειας, εδραιώνει μια αρμονική σχέση ανάμεσα στον εαυτό του και τον εξωτερικό κόσμο. (Lynch, 1990, σελ.4-5)

Κατά τον Lynch τα στοιχεία της πόλης που διαμορφώνουν την εικόνα της και οργανώνουν τη δομή της είναι: τα μονοπάτια (paths), τα όρια (edges), οι περιοχές (districts), οι κόμβοι (nodes), και τα ορόσημα (landmarks). Παρόλο τον σχετικά αυστηρό ορισμό του κάθε στοιχείου, τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους επικαλύπτονται και διαπερνούν το ένα το άλλο. Τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να είναι σχεδιασμένα εξ αρχής για να λειτουργούν εναρμονισμένα.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η περιπλάνηση για τον Lynch, δεν σημαίνει το «να χάνεσαι χωρίς σκοπό στην πόλη» εξερευνώντας τις αθέατες πλευρές της, αλλά την περιπλάνηση στις οργανωμένες, δομημένες και ευανάγνωστες πλευρές της. Ωστόσο, η προσέγγισή του αποτελεί μια σημαντική χαρτογράφηση των δομικών στοιχείων που απαρτίζουν μία πόλη.

3.3 Το σύγχρονο αστικό τοπίο των δυτικών προαστίων

Η περιπλάνηση στα δυτικά προάστια της Αθήνας είχε ως αφετηρία την επιθυμία γνωριμίας με τον τόπο, στον οποίο θα έμενα. Στη συνέχεια, ακολούθησε η περιστασιακή φωτογράφιση αυτής της περιοχής χωρίς απώτερο σκοπό. Η ιδέα δημιουργίας ενός project διαμορφώθηκε αργότερα, αφού είχα τραβήξει τις πρώτες φωτογραφίες. Ακόμα και τότε, όμως, αρκετές ήταν οι φορές που η περιπλάνηση και μόνο στην περιοχή αποκτούσε μεγαλύτερη σημασία από την

ίδια τη φωτογράφιση. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από στενούς παράδρομους που χάνονται σε σημεία εκτός σχεδίου, χωρίς να οδηγούν συγκεκριμένα κάπου, σε «δίκτυα ενδιάμεσως πόλης και καταυλισμού δίκτυα που δεν έχουν όνομα απλώς υπάρχουν» (Σινιόσογλου 2019 σελ15).

Ακολουθώντας αυτούς τους παράδρομους, πολλές φορές κατέληγα είτε στα φυσικά όρια της περιοχής, όπως το Ποικίλο όρος, είτε στα τεχνικά, όπως είναι οι κεντρικοί οδικοί άξονες της περιοχής. Αναμφίβολα, η περιοχή είναι ένας τόπος αντιθέσεων, ένα περίεργο συνονθύλευμα βιομηχανικής ζώνης και οικιστικής ανάπτυξης. Αυτοσχέδια συνεργεία αυτοκινήτων με χαλασμένα αμάξια στη στέγη τους "φύονται" σε ένα λιβάδι. Φορτωτικές μεταμεσονύχτιες εταιρείες λειτουργούν εκεί που την ημέρα μπορεί να είναι αφημένα άλογα. Είναι πιθανό, την αμέσως επόμενη μέρα, τα ίδια άλογα να έχουν μεταφερθεί δίπλα σε μια βίλα με πισίνα. Μικρογραφίες αρχαίων ναών μπορεί να βρίσκονται στο πίσω μέρος κολυμβητήριων κατασκευασμένων από ελενίτ.

Η διαμόρφωση και η εξέλιξη της περιοχής προέκυψε από μία διαρκή επέκταση, η οποία ως επί το πλείστον δεν πραγματοποιήθηκε με γνώμονα κάποιο αυστηρό πολεοδομικό σχέδιο, αντιθέτως υλοποιήθηκε ως μια μη προγραμματισμένη και προσθετική διαδικασία με τη νόμιμη και παράνομη αυτοστέγαση. Αν η αγοραπωλησία ενός αγροτεμαχίου προϋπέθετε κάποια τυπικά προαπαιτούμενα, η κατασκευή του αυθαίρετου κτίσματος ήταν μια νυχτερινή περιπέτεια που γινόταν έξω από κάθε νομιμότητα, με κοινή συναίνεση όλων των εμπλεκομένων. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 134) «μερικά από αυτά τα σπίτια, αυθεντικά δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής, ξεχωρίζουν από τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή τους και αποκαλύπτουν το επάγγελμα του ιδιοκτήτη. Το σπίτι του σιδερά, ήταν ένα σπίτι «φρούριο», γεμάτο σιδερένια κάγκελα και στέγαστρα».

Μεταπολεμικά, το τοπίο της περιοχής ήταν κυρίως αγροτικό. Οι πρώτοι εσωτερικοί μετανάστες, οι οποίοι κατάγονταν οι περισσότεροι από την

Πελοπόννησο και ιδιαίτερα από την Αρκαδία, αντίκρυζαν γνώριμες εικόνες από τα χωριά τους. Σύμφωνα με προσωπικές μαρτυρίες το μέρος τους θύμιζε έντονα το αρκαδικό τοπίο και η θύμηση αυτή έκανε κάπως πιο υποφερτό το γεγονός ότι είχαν εγκαταλείψει τη γενέθλια γη τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το πώς αυτό το «αρκαδικό τοπίο» μεταλλάχθηκε στο αστικό και περιαστικό τοπίο του σήμερα. Πώς συμπλέκονται περιοχές, οι οποίες γνώρισαν μεγάλη οικιστική αναβάθμιση με περιοχές που δεν εντάχθηκαν στη γενικότερη ανάπτυξη της πόλης. Μια τέτοια συνοικία είναι η Μιχελή στο Ίλιον, η οποία έμεινε εκτός οποιασδήποτε αστικής ανάπτυξης, κυρίως ως μιας μορφής "τιμωρίας" για την έντονη συνδικαλιστική δράση των εργατών της βιομηχανίας ΒΙΟΦΑΛ που λειτουργούσε στην περιοχή. Σύμφωνα με τους Μηλιώνης κ.α, (2018, σελ. 154) «χαρακτηριστικό της αδιαφορίας και της εγκατάλειψης είναι το γεγονός ότι μέχρι και το 1978 ορισμένες γειτονίες στο Μιχελή συνέχιζαν να εξυπηρετούνται από νερουλάδες. Η περιοχή ζούσε με το φόβο της πλημμύρας σε κάθε δυνατή βροχή, ενώ οι περισσότεροι δρόμοι της θα παραμείνουν χωματόδρομοι».

Με το πέρας του χρόνου, ο πολεοδομικός χάρτης της πόλης γίνεται ολοένα και πιο αντιφατικός. Πλάι στα παλιά αυθαίρετα ανεγείρονται νέες, πολυτελείς κατοικίες. Καθώς η γη εξακολουθεί να είναι φθηνή σε αυτά τα μέρη, φιλοξενεί κατοίκους με μικρή οικονομική δύναμη και άλλους που προτιμούν να χτίσουν μια έπαυλη σε αυτήν από το να αγοράσουν ή να χτίσουν ένα μικρότερο σπίτι σε ένα «καλύτερο» προάστιο.

3.4 Ζώντας στα δυτικά προάστια, οι άνθρωποι

Κομβικό σημείο κάθε μελέτης διαμόρφωσης ενός τόπου αποτελεί η αλληλεπίδραση που έχει ο συγκεκριμένος τόπος με την κοινωνία, με τους ανθρώπινους πληθυσμούς που ζουν σε αυτόν. Η σχέση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και της κοινωνικής δυναμικής με το χώρο καλύπτει ζητήματα κινητικότητας, σχεδιασμού και αστικής ανάπτυξης. Η εσωτερική μετανάστευση στην μεταπολεμική Ελλάδα υπήρξε η κινητήριος δύναμη της εγκατάστασης μεγάλων πληθυσμιακών κοινοτήτων στην γεωγραφική περιοχή των δυτικών

προαστίων της Αθήνας. Άνθρωποι απ' όλες τις γωνιές της χώρας εγκαταστάθηκαν στα δυτικά προάστια για να ξεκινήσουν τη νέα τους ζωή. Οι λόγοι ήταν πολλοί.

Σύμφωνα με τα λόγια ενός κάτοικου της συνοικίας του Αγ. Νικολάου στο Καματερό:

«Εδώ πάνω, που λες, εδώ που ήρθαμε για να μείνουμε, ήτανε το τέρμα Θεού. Έτσι μας λέγανε οι παλιότεροι. Πιο πάνω δεν μπορούσαμε ν' ανέβουμε... δεν γινότανε... Καθένας ήρθε κουβαλώντας την πονεμένη ιστορία του. Άλλος κυνηγημένος για τα πολιτικά, άλλος αναζητώντας ένα ασφαλές καταφύγιο για να ζήσει, κι εγώ με την κοπελιά μου από Ξηρόμερο μεριά. Την πήρα χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών της, κλεφτήκαμε, πώς να σου το πω! Τ' αδέρφια της με ψάχνανε παντού. Με είχανε προειδοποιήσει να μην ξαναπατήσω στο χωριό γιατί θα γινότανε μεγάλο κακό!» (Μηλιώνης κ.α, 2018, σελ. 158).

Άλλη μαρτυρία κατοίκου της ίδιας συνοικίας αναφέρει:

«Άλλοι ερχόντουσαν συστημένοι από φίλους και ψάχνανε πιο κάτω για φτηνά οικοπέδα. Ρωτούσανε πόσο κάνουν, κι άμα δεν τους φτάνανε τα λεφτά οι οικοπεδάδες τούς στέλνανε πιο πάνω, τους λέγανε: “Αϊντέστε με τ'ς λύκους και τ'ς αλ'πούδες, όσο πιο ψηλά, τόσο πιο φτηνά”. Έτσι, ανηφορίζοντας στα πάνω σκαλάκια της πόλης το βρήκαμε το οικοπεδάκι. Το πασσαλώσαμε και το περιφράξαμε. Μέχρις εκεί. Παραπέρα λεφτά δεν είχαμε να χτίσουμε το αυθαίρετο. Όταν το ξεκινήσαμε, δυο χρόνια αργότερα, άλλα τραβήγματα και ιστορίες με τη Χωροφυλακή και τα συνεργεία της Πολεοδομίας. Το τι τράβηξε ο κοσμάκης εκείνα τα χρόνια, πού να σ' τα λέω...» (Μηλιώνης κ.α, 2018, σελ. 158)

Κατά τη διάρκεια ενασχόλησής μου με την περιοχή, γεννήθηκαν και κάποια ακόμα ερωτήματα όσον αφορά την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Ποια είναι η επαγγελματική τους απασχόληση, με τι ασχολούνται στον ελεύθερο χρόνο τους, ποια είναι η σχέση τους με τη γειτονιά και συγκεκριμένα με την κοινότητα. Επιπλέον, με ποιον τρόπο η αρχιτεκτονική των κτιρίων, τα κυρίως διώροφα και μονοκατοικίες που κατακλύζουν την περιοχή, επηρεάζει τις σχέσεις των

κατοίκων. Γνωρίζονται μεταξύ τους και έχουν αναπτύξει σχέσεις χωριού ή επικρατεί η ανωνυμία και εδώ της μεγαλούπολης. Με απασχόλησε, ιδιαίτερα, να γνωρίσω πως ζουν οι νέοι άνθρωποι. Ποια είναι τα ερεθίσματα που διαμορφώνουν την προσωπικότητά τους, πως διασκεδάζουν σε μια περιοχή με λιγιστές επιλογές; Ερχόμενος από μια περιοχή, όπως το Γαλάτσι, όπου ακόμα και η ελάχιστη μεγαλύτερη εγγύτητά του στο κέντρο της Αθήνας προσφέρει περισσότερες επιλογές, το να είσαι έφηβος σε μία απομακρυσμένη περιοχή μου προξενούσε μεγάλο ενδιαφέρον.

Τα άτομα που φωτογράφησα βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο της ζωής τους. Από μαθητές γίνονται σπουδαστές ή εργαζόμενοι. Προσπαθούν να βρουν τον δρόμο τους, να ανεξαρτητοποιηθούν μέσω κυρίως των παράδρομων που προσφέρει το δημόσιο σύστημα παιδείας. Η πλειοψηφία δεν έχει τη δυνατότητα να εισαχθεί στα ΑΕΙ της χώρας και μέσω των ΕΠΑΛ, των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης του ΟΑΕΔ, των ιδιωτικών σχολών, προσπαθούν να πραγματοποιήσουν τα όνειρά τους σπουδάζοντας κομμωτική, νοσηλευτική, ηθοποιία, "ραπ". Άλλοι επιβιώνουν δουλεύοντας σε ευκαιριακές δουλειές, όπως καφετέριες, ίντερνετ καφέ ή εργάζονται ως διανομείς φυλλαδίων, delivery. Ακόμα και αν το νεαρό της ηλικίας τους μπορεί να μην τους επιτρέπει να έχουν πλήρη συνείδηση, φαίνεται να γνωρίζουν από εμπειρία ή ένστικτο, πώς να επιβιώσουν μέσα στην κοινότητα.

Προσπάθησα, όχι μόνο να καταγράψω το πώς οι ίδιοι αντιλαμβάνονται και προβάλουν αυτή την εικόνα, αλλά και να μην επηρεάσω σε σημαντικό βαθμό τις ενδυματολογικές τους επιλογές και πόζες. Οι λιγιστές πλατείες και πάρκα της περιοχής, καθώς και τα σημεία με προνομιακή θέα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην καθημερινότητά τους και αποτελούν μια οικονομική διέξοδο για τη νεολαία της περιοχής. Γι' αυτόν τον λόγο επιλέχθηκε από κοινού, τα περισσότερα πορτρέτα να πραγματοποιηθούν σε αυτά τα σημεία που είναι σχεδιασμένα για όλους, αλλά και για κανέναν. Προσπάθησα να αξιοποιήσω τα στοιχεία που συναντούσαμε κάθε φορά στο περιβάλλον, όσο πιο αποδοτικά γινόταν. Πολλούς

από αυτούς τους συναντούσα εκ νέου στις περιπλανήσεις μου και τους φωτογράφιζα ξανά, δημιουργώντας με τον χρόνο μια πιο ουσιαστική σχέση μαζί τους.

4. Συμπέρασμα

Στη μελέτη αυτή διερευνάται η σύνδεση της περιπλάνησης με τη φωτογράφιση του αστικού τοπίου. Από την εμπειρία της περιπλάνησης και φωτογράφισης των δυτικών προαστίων προκύπτουν διάφορα συμπεράσματα.

Αρχικά παρατηρήσαμε ότι οι όροι της περιπλάνησης δύναται να μεταβληθούν απότομα εξαιτίας διάφορων παραγόντων. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας δεν ήταν εύκολο να περιδιαβαίνεις μια περιοχή εν μέσω περιοριστικών μέτρων ούτε να γνωρίζεις ανθρώπους με την προοπτική να τους φωτογραφίσεις. Στις περισσότερες περιπτώσεις κυριαρχούσε ο φόβος. Από την άλλη, βέβαια, τα πάρκα της περιοχής γνώρισαν πρωτόγνωρη άνθιση σε αντιδιαστολή με τις ζώνες διασκέδασης. Οι συνθήκες αυτές επηρέασαν και τη φωτογράφιση του τοπίου αλλά και τη φωτογράφιση των ατόμων.

Ακόμα, παρατηρήσαμε ότι το να περιπλανιέται κάποιος στην πόλη, καταγράφοντας εμπειρίες δεν είναι δεδομένο για όλους, είναι μια προνομιακή θέση. Τις περισσότερες φορές παράγοντες, όπως το φύλο, η φυλή, η τάξη, η νομιμότητα παραμονής οδηγούν στη δημιουργούν μια μη προνομιούχα θέση που αποτρέπει την περιπλάνηση στο αστικό τοπίο. Η ιδέα της νυχτερινής περιπλάνησης για μία γυναίκα μπορεί να είναι αποτρεπτική, όπως και για έναν μετανάστη χωρίς άδεια παραμονής, η διαδικασία της περιπλάνησης μπορεί να είναι θέμα δημοσίας τάξης.

Το αστικό τοπίο είναι ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο τοπίο που επηρεάζεται από την ανθρώπινη παρέμβαση. Η πόλη και οι άνθρωποί της αποτελούν ένα σύστημα που βρίσκεται σε μια δυναμική διαδικασία. Καθώς οι κοινωνικοοικονομικοί όροι μεταβάλλονται, το πρόσωπο μιας περιοχής εμπλουτίζεται χωρίς να χάνει όμως το ταξικό του πρόσημο. Μια εργατική περιοχή δύσκολα μπορεί να μετατραπεί σε μια μεγαλοαστική.

Τέλος, η πόλη και οι άνθρωποί της αποτελούν ένα σύστημα που όπως σημειώνει ο Barthes «χτίζεται με αντιθέσεις όπως αυτές ανάμεσα στα προάστια και το κέντρο, στους αναγνώστες της πόλης και τους «άλλους» γιατί οι άνθρωποι οργάνουν την πόλη αναζητώντας αυτό που οι ίδιοι δεν είναι». (Stallabras 2018 σελ.58)

5. Βιβλιογραφία

Μηλιώνης Α. Ανδρέας - Μανάρα Ήρα & Ράππη Άννα,(2018) *Ίλιον τόπος Ιστορικής μνήμης και δημιουργίας*, Ν.Κ Συμβουλευτική Αλέξανδρος.

Μπουρνόβα Ευγενία, (2016) *Οι κάτοικοι των Αθηνών*, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Jean – Luc PinoI, (2000) *Ο κόσμος των πόλεων τον 19ο αιώνα*, Πλέθρον.

Σινιόσογλου Νικήτας, (2019) *Λεωφόρος NATO, Δοκιμή περιπλάνησης*, Κίχλη.

Παπαχρήστου Καλλιόπη, (2019) *Η περιπλάνηση στην πόλη και η αστική εμπειρία Ένα [μη] προγραμματισμένο ταξίδι στην αστική σκηνή*, Πολυτεχνείο Κρήτης - Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Stallabras Julian, (2018) *Ριζοσπαστικές πραγματικότητες*, University Studio Press.

Lynch Kevin, (1990) *The image of the city*, MIT Press Ltd.

Βλάχου Χριστίνα, Γκανούρη Πολυξένη & Σκάγιαννη Μαρία (2016) *Κατασκευάζοντας τον Post-Flâneur Gavagai / Γκαβαγκάι*

Διαδικτυακή

<https://home.asda.gr/>

Κουτσαβλής Βασίλης, *Ιστορικό Πύργου Βασιλίσσης*

<https://www.pyrgosvasilissis.gr/the-tower/history/>

Περιστέρι – μια πόλη με ιστορία (2013)

http://ergatikilesxiperisteriou.blogspot.com/2013/04/blog-post_109.html

Αυγητίδου Αγγελική (2019) *Το περπάτημα στην πόλη ως πρακτική και ως μεθοδολογία*

<https://www.teetkm.gr/το-περπάτημα-στην-πόλη-ως-πρακτική-και/>

6. Παράρτημα

